

Preventivne dejavnosti

Preventivne dejavnosti svetovalne službe v okviru obveznih izbirnih vsebin oziroma interesnih dejavnosti

MAG. KARMEN NOVAK
Ekonomška šola Ljubljana

● **Izvleček:** Namen članka je predstaviti primer dobre prakse na področju izvajanja preventivnih dejavnosti v gimnazijskem programu in programu srednjega strokovnega izobraževanja, kot jih določajo programske smernice za delo svetovalnih služb v srednjih šolah. Kljub sistemskim smernicam in priporočilom akademske stroke raziskave in izkušnje svetovalnih delavk kažejo, da je ob vseh drugih vsebinskih nalogah to zapostavljeno področje, za katerega težko najdemo čas. Avtorica predstavlja, kako vsebine preventive s področij drog, varne spolnosti, duševnega zdravja, skrbi zase, nasilja, predsodkov, asertivnosti in vzgoje ter druge vsebine implementira v program v obliki obveznih izbirnih vsebin (OIV) oz. interesnih dejavnosti, kar v veliki meri lajša umeščanje skupinskih oblik preventivnega dela na področju duševnega zdravja v redne dejavnosti dijakov. V vseh oddelkih jih izvaja v okviru predmetov Zdravstvena vzgoja in Vzgoja za družino, mir in nenasilje. Njeni dijaki so v prvem in/ali drugem letniku deležni petnajst oz. osemnajst ur teh vsebin v šolskem letu. Pri implementaciji se svetovalna delavka z dijaki poveže, vzpostavi vzdušje varnega okolja, v katerem dijaki dobijo občutek, da imajo na šoli zaupno

osebo, ki jim je dostopna. Taka srečanja lahko delujejo tudi presejalno – delo v skupini tako postane uvod v individualno obravnavo oz. svetovanje. Avtorica predstavlja nekatere oblike in metode dela na področju vzgoje za nenasilje, ki jih izvajajo zunanji izvajalci, in navaja praktične izvedbene napotke na podlagi dosedanjih izkušenj z izvajanjem. Predstavlja tudi nekaj predlogov za reševanje izzivov, na katere naleti pri izvedbi.

Ključne besede: preventiva, gimnazijski program, program srednjega strokovnega izobraževanja, obvezne izbirne vsebine, interesne dejavnosti, gledališče zatiranih, nenasilje, Skozi oči begunca, Živa knjižnica.

Preventive Activities of School Consultants for Separate Compulsory Subjects and Extracurricular Activities

● **Abstract:** The purpose of the article is to present an example of good practices in implementing preventive activities in grammar school and secondary vocational education programmes as defined by the guidelines for secondary school consultant services. Despite the systematic guidelines and recommendations of the academic community, the research and experiences of school consultants show that this area has a minor role, compared to all other content-focused tasks, for which there is rarely enough time. The author describes the ways in which prevention contents concerning drugs, safe sexuality, mental health, personal care, violence, biases, assertiveness and education are implemented in the programme through separate compulsory subjects or extracurricular activities, which to a large degree facilitates the inclusion of group preventive work in the area of mental health in regular student activities. She teaches these contents in all departments within the subjects Healthcare Education and Education for Family, Peace and Non-violence. The first and/or second year students attend fifteen and eighteen hours respectively of these contents per school year. During the implementation, the school consultant connects with the students, creating a safe environment in which they feel as though they have someone at school that they can trust. These meetings can also serve as screenings – group work can be an introduction that leads to individual meetings or counselling. The author introduces some of the forms and work methods in education for non-violence implemented by external providers and offers practical implementation instructions based on the existing experience, along with a few suggestions for solving challenges that may occur during the implementation.

Keywords: prevention, grammar school programme, secondary vocational education programme, separate compulsory subjects, extracurricular activities, Theatre of the Oppressed, non-violence, Through the Refugee's Eyes, Living Library.

1 Uvod

Izvajanje razvojno-preventivnih dejavnosti je poleg dejavnosti pomoči ter dejavnosti načrtovanja in evalvacije ena izmed osnovnih dejavnosti svetovalne službe (po Čačinovič Vogrinčič idr. 2008). Gregorčič Mrvar s sod. (2018) v analizi rezultatov raziskave o vlogi svetovalne službe v šoli ugotavlja, da skoraj dve tretjini vprašanih svetovalnih delavcev iz osnovnih in srednjih šol ocenjujeta Programske smernice za delo svetovalne službe kot ustrezne in jih pri svojem delu upoštevata. Vendar pa Erjavec Bartolj (2016) ugotavlja, da kar 44,4 odstotka vprašanih svetovalnih delavcev v srednji šoli ne uspe izvesti skupinskih oblik dela z dijaki v predlaganem obsegu.

Morda lahko najdemo razlago v ugotovitvah, da svetovalni delavci umeščajo pomembnost načrtovanja in izvedbe razvojno-preventivnih dejavnosti šele na šesto mesto med trinajstimi sklopi delovnih nalog (po Vogrinec in Krek 2012). Po drugi strani bi lahko težave

svetovalnih delavcev v srednjih šolah pri izvajanju preventivnih dejavnosti povezali z ugotovitvami Erjavec Bartolj v raziskavi iz leta 2018. Ta povzema poročanja 71,4 odstotka vprašanih svetovalnih delavcev srednjih šol, da potrebujejo več podpore pri vzpostavljanju normativov, ki bi jim omogočali opravljanje vseh potrebnih nalog.

Izvajanje razvojno-preventivnih dejavnosti je poleg dejavnosti pomoči ter dejavnosti načrtovanja in evalvacije ena izmed osnovnih dejavnosti svetovalne službe.

Šolski svetovalni delavci največ delovnih nalog opravijo v okviru dejavnosti pomoči (po Gregorčič Mrvar idr. 2018). Resman (2007) po drugi strani opozarja, da je delo svetovalne službe čedalje bolj usmerjeno v individualno delo.

Pred skoraj dvema desetletjema pa je že izpostavljal razvojno vlogo svetovalne službe, ki naj bi bila preventivno naravnana (po Resman 1999a).

Ugotavlja, da potrebe po preventivnem delu naraščajo, in pojasnjuje, zakaj delo iz kurativnega delovanja usmeriti v oddelke, z utemeljitvijo, da je to prava rešitev za trajnostni razvoj (Resman 2007).

V šoli kot vzgojno-izobraževalni instituciji se predvideva izvajanje vzgojnih vsebin, ki lahko poteka v različnih oblikah tako na razrednih urah, tematskih dnevih in taborih ipd. Svetovalni delavec v širokem naboru delovnih nalog težko umesti izvajanje v svoj delovnik, hkrati pa trči na izziv, kako to izpeljati z dijaki, ki tega nimajo sistemsko umeščenega v svoj program.

Ena izmed možnosti implementacije teh razvojno-preventivnih vsebin v srednji šoli so tudi obvezne izbirne vsebine oziroma interesne dejavnosti, kot sta Vzgoja za družino, mir in nenasilje ter Zdravstvena vzgoja (<http://portal.mss.edus.si>).

Vsebine vzgoje za družino, mir in nenasilje na Ekonomski šoli Ljubljana izvajajo v vseh prvih letnikih programa Ekonomska gimnazija, vsebine zdravstvene vzgoje pa v drugih letnikih, in sicer po 15 ur v gimnazijskih in po 18 ur v oddelkih programa ekonomski tehnik.

V okviru navedenih obveznih izbirnih vsebin oziroma interesnih dejavnosti poleg osveščanja problematike drog, alkohola, motenj hranjenja, odpiranja pogledov glede medosebnih odnosov, avtoritete, družinskih odnosov in partnerstva, odgovornega odnosa do spolnosti, skrbi zase in za duševno zdravje ter drugih tem, nekatere vsebine nagovorijo dijaka tudi h komunikaciji za nenasilje. Strpnost do drugačnih, predsodki, medvrstniško nasilje, nasilje med spoloma, spletne oblike nasilja in asertivna komunikacija so nekatere izmed tem, s pomočjo katerih dijake vzgajamo za nenasilje.

Kako te vsebine narediti zanimive in privlačne za mladostnike, da jih nagovorijo in v njih vzbudijo kritični razum? Zdi se, da to lahko dosežemo z organizacijo izkustvenega učenja, pri čemer dijakom omogočimo kontekst, v katerem se osebno angažirajo in nato kritično ovrednotijo svojo izkušnjo (prim. Opotow, Gerson in Woodside 2010). Svetovalna delavka določene vsebine izvede samostojno, pri drugih pa si pomaga z zunanjimi izvajalci in sama nastopi kot organizator ter koordinator izvedbe. V spodaj navedenih primerih za

Ena izmed možnosti implementacije teh razvojno-preventivnih vsebin v srednji šoli so tudi obvezne izbirne vsebine oziroma interesne dejavnosti.

Gledališče zatiranih predstavlja prostor, v katerem se govori o temah, ki niso izpostavljene, in v katerem spregovorijo tisti, ki mnogokrat nimajo glasu. Tematike za uprizarjanje izhajajo iz ljudi.

izvedbo angažira nevladne organizacije, ki so za izvedbo določenih programov tudi sofinancirane.

2 Primeri izvedbe vsebin vzgoje za nenasilje

2.1 Gledališče zatiranih

Gledališče zatiranih je metoda, ki jo uporabljajo v gledališko-aktivistične, pedagoške in izobraževalne namene, kot orodje za doseganje socialne pravičnosti, lahko pa ima tudi terapevtske učinke. Začetke, ki segajo v šestdeseta leta 20. stoletja v Brazilijo, pripisujejo režiserju, politiku in piscu Augustu Boalu, čeprav so se različne tehnike te metode kasneje razširile v skoraj sto držav po vsem svetu. Prve izoblikovane tehnike gledališča zatiranih so bile časopisno gledališče, forumsko gledališče, nevidno gledališče in slikovno gledališče. Gledališče zatiranih predstavlja prostor, v katerem se govori o temah, ki niso izpostavljene, in v katerem spregovorijo tisti, ki mnogokrat nimajo glasu. Tematike za uprizarjanje izhajajo iz ljudi. Omogoča komunikacijo, v kateri razjasnujemo vprašanja in raziskujemo poti za boj proti neenakostim, diskriminaciji, rasizmu, krivicam in drugim oblikam zatiranosti, ki morda na prvi pogled niso povsem vidne ali očitne. Osnovni koncept gledališča zatiranih je moč. Metoda raziskuje, obravnava in izpostavlja razmerja moči med zatiralcem in zatiranim. Kdaj, kako in kje zatiralec zlorablja moč v namene izkoriščanja in zatiranja drugega, zatiranega, ki te moči nima ali mu je odvzeta. S tem namenom gledališče zatiranih tudi ruši in briše konvencionalne pozicije moči med (aktivnimi) igralci in (pasivnimi) gledalci, ko vzpostavlja prostor za dialog med njimi in jih postavi v novo pozicijo aktivno sodelujočih »gled-igralcev« (gledalcev in igralcev v enem) (<http://kudtransformator.com>).

Dijaki o medvrstniških odnosih razmišljajo in so aktivni s pomočjo tehnike forumskega gledališča. Pri tej igralci odigrajo kratek prizor, v katerem je prikazan prizor zatiranja med mladimi. Tehnika sloni na improvizaciji gled-igralcev. Po prvi uprizoritvi prizora ali več prizorov sledijo ponovitve z intervencijami, ko gled-igralci odigrajo svoje predloge za soočanje z okoliščinami in jih fizično pokažejo na odru. Temu sledi pogovor z občinstvom o resničnosti intervencije in realni možnosti predlaganih okoliščin, prizor pa se ponavlja večkrat z različnimi intervencijami. V forumskem gledališču most in kontakt med gledalci in igralci vzpostavlja moderator, t. i. joker, ki gled-igralce spodbuja k aktivni udeležbi, direktni akciji, diskusiji in premisleku. Ta tehnika dijakom omogoča refleksijo >

realnosti, hkrati pa ponuja vajo za akcijo v prihodnje v resničnih razmerah v življenju (<http://kudtransformator.com>).

Izkušnje na naši šoli kažejo, da se je takšna metoda izkazala kot uspešna tudi v primeru, ko je bila težava v oddelku že prisotna. Takrat se je scenarij gledališke igre približal dejanskim razmeram v razredu, da je bil učni transfer večji. Pri različnih izvedbah na naši šoli se je pokazalo, da se dijaki dobro vključujejo v igro in skozi sodelovanje pri razpletu scenarija ozaveščajo svojo vlogo pasivnega opazovalca pri realnih okoliščinah v oddelku.

2.2 Živa knjižnica

»Živa knjižnica deluje kot katera koli druga knjižnica: izposoja poteka za določen čas, bralci in bralke pa si lahko, potem ko knjigo preberejo in jo vrnejo, če želijo, izposodijo novo. V Živi knjižnici so knjige ljudje, ki v dialogu z bralcem ali bralko odpirajo vrata v lastne zgodbe in izkušnje. Knjige - ljudje - so predstavniki in predstavnice manjšine ali družbeno ogrožene skupine, ki se sooča in bori s predsodki in stereotipi in ki je družbeno diskriminirana, stigmatizirana in/ali izolirana. Bralec ali bralka je lahko kdor koli, ki se je pripravljen/a soočiti z lastnimi stereotipi in predsodki in je pripravljen/a na izkušnjo - branje, ki ne traja več kot 45 minut.« (<http://www.ziva-knjiznica.si>)

Dijaki pred udeležbo v Živi knjižnici o svojih predsodkih in stereotipih razmišljajo na delavnici v šoli. Na tej vodeno ob glasbenih besedilih in drugih gradivih, individualno, v skupini z metodo pro et contra idr., ugotavljajo svoje stereotipe o Romih, prostitutkah, muslimanih, istospolno usmerjenih idr. ter razmišljajo, kako njih vidijo drugi. Nato se dijaki udeležijo Žive knjižnice in se osebno pogovarjajo s pripadniki različnih marginaliziranih skupin.

To je izkustvena interaktivna gledališka igra, ki daje priložnost na lastni koži podoživeti občutke, stiske in kršitve pravic ljudi na begu.

To dejavnost smo ponudili že več oddelkom prvih letnikov. Izkušnje kažejo, da po udeležbi v Živi knjižnici introspektivno reflektirajo in kritično ugotavljajo, da so pogosto gojili določene stereotipe, ker pred tem niso imeli prave priložnosti govoriti s katero od naštetih oseb in spoznati, kakšno je njeno življenje v resnici. Dijaki poročajo, da jim izkušnja prinese širši pogled. Opazno je, da pridobijo sposobnosti empatičnega vživljanja in upoštevanja različnih perspektiv socialne situacije.

2.3 Skozi oči begunca

Dijaki se spoprijemajo s predsodki in stereotipi o priseljencih in beguncih v interaktivni delavnici Skozi oči begunca. To je izkustvena interaktivna gledališka igra, ki daje priložnost na lastni koži podoživeti občutke, stiske in kršitve pravic ljudi na begu. Udeležba lahko dosedanja prepričanja ljudi obrne na glavo in jih postavi pod vprašaj. V igri udeleženci in udeleženke stopijo v čevlje beguncev in migrantov ter se s pomočjo igralcev podajo na negotovo in mukotrpno pot skozi neštete ovire in nevarnosti v osrčje »obljubljene« in negostoljubne Evrope. Po gledališki igri sledi vodeni pogovor, s pomočjo katerega lahko dijaki ozavestijo doživeta čustva in spoznanja ter se o izkušnji pogovorijo z ljudmi z begunskim ozadjem, ki so vključeni v pripravo in izvedbo igre (www.humanitas.si).

Ob tej izkušnji dijaki ne razvijajo le strpnosti, solidarnosti in spoštovanja kulturne raznolikosti, temveč krepijo tudi druge kompetence, kot so kritično mišljenje, delovanje in sodelovanje v skupini, družbeno angažiranje ter empatija (po Šetinc Vernik 2017).

To se je pokazalo tudi na naši šoli. Po udeležbi dijaki v evalvaciji poročajo, da so šele ob taki prvoosebni izkušnji začeli razmišljati o motivih migrantov in njihovem vsakdanu na poti ter ob tem

Slika 1: Knjigo v Živi knjižnici lahko »bere« tudi več oseb hkrati (Vir: Arhiv Mladinskega kulturnega centra Maribor)

Slika 2: Prikaz kadra med predstavo *Skozi oči begunca* (Vir: arhiv Društva Humanitas, avtor fotografije Dani Modrej)

začutijo njihove zgodbe in pogosto sočutje. Razmišljanje se dijakom ob tem odpre tudi širše: o izhodiščnih možnostih različnih ljudi po svetu, uveljavljanju človekovih pravic ter pravni zaščiti ipd.

3 Sklep

Opisane dejavnosti dijaki v evalvaciji ocenijo kot zelo zanimive in uporabne, vseč sta jim drugačen pristop in oblika dela, pritegne jih interaktivnost. Ker se izvaja v okviru obveznih izbirnih vsebin oziroma interesnih dejavnosti, so vsebine vsem dostopne, kar se izkaže za veliko prednost. Hkrati je to izziv, saj izvedba ne poteka med poukom in ni ocenjena, kar bi lahko pomenilo nižjo motiviranost dijakov.

Vendar mladostniki praviloma pokažejo več interesa za dejavnosti, ki izstopajo med vsakodnevnimi šolskimi dejavnostmi, in s tega vidika je zelo dobrodošlo sodelovanje z zunanjimi izvajalci, ki so specializirani za določene tematike. To velja še posebno v primerih, ko želimo »vzgajati« za nenasilje, tj. nagovoriti mladostnike, ki so v svojem siceršnjem socialnem okolju razvili manj zaželena stališča do tega vprašanja. Idealno je, če imajo (zunanjí oz. specializirani) izvajalci dobro pripravljen izkustveni program, ki omogoča učno

izkušnjo, ki je tudi čustveno obogatena in zato obeta globlje doživljanje, pomnjenje in morebitno spreminjanje manj ugodnih stališč.

Seveda so možnosti za takšna sodelovanja vedno omejene s ponudbo, ki je na voljo - zlasti, kadar šola nima dodatnih sredstev, da bi financirala tovrstne programe. V Ljubljani imajo šole s tega vidika dokaj ugodne razmere - veliko je namreč nevladnih organizacij, ki pridobivajo javna sredstva in šolam brezplačno zagotavljajo različne programe.

Tri oblike, ki jih opisujemo v članku, so se izkazale kot kakovostno zasnovane in izpeljane, saj jih dijaki dobro sprejemajo, iz njihovih refleksij pa je opaziti tudi zaželeno vzgojne učinke. To lahko v veliki meri pripišemo inkluзивni naravnosti vseh treh dejavnosti - ne samo da dijaki pridobijo izkušnjo, temveč jo tudi aktivno sooblikujejo, kar se zdi ključno za uspešno vzgojo za nenasilje (prim. Opatow, Gersow in Woodside 2005).

Vsebine, ki jih izpeljem sama, se izkažejo pozitivne z vidika povezovanja z dijaki, vzpostavi se vzdušje varnega okolja, v katerem dijaki dobijo občutek, da imajo na šoli zaupno osebo, ki jim je dostopna. Taka srečanja lahko delujejo tudi presejalno - delo v skupini tako postane uvod v individualno obravnavo oz. svetovanje. >

Viri

1. Čačinovič Vogrinčič, G. idr. (2008). Programske smernice. Svetovalna služba v gimnazijah, nižjih in srednjih poklicnih šolah ter strokovnih šolah in v dijaških domovih, 1. natis. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
2. Erjavec Bartolj, A. (2016). Svetovalno delo v srednjih šolah v povezavi z nacionalnimi smernicami. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
3. Erjavec Bartolj, A. (2018). Analiza stanja ter potreb in ovir na področju strokovnega povezovanja v svetovalnih službah. V: Bezić, Tanja (ur.), Malešević, Tamara (ur.). 19. Prispevki strok za svetovalno delo v praksi : zbornik povzetkov = 19. Contributions of disciplines to the counselling work in practice: book of abstracts. Str. 41-42. 1. izd. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
4. Gregorčič Mrvar, P., Jeznik, K., Kalin, J., Kroflič, R., Mažgon, J., Šarič, M., Šteh, B. (2018). Šolska svetovalna služba danes : analiza rezultatov raziskave o vlogi svetovalne službe v šoli = School counselling service today : analysis of the research results on the role of the counselling service at the school. V: Bezić, Tanja (ur.), Malešević, Tamara (ur.). 19. Prispevki strok za svetovalno delo v praksi : zbornik povzetkov = 19. Contributions of disciplines to the counselling work in practice : book of abstracts. Str. 25-26. 1. izd. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
5. *Gledališče zatiranih*. (b. l.). Dostopno na: <http://kudtransformator.com> (1. 10. 2018).
6. *Obvezne izbirne vsebine*. Dostopno na: http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2012/programi/gimnazija/obvezne_izbirne_vsebine.htm (1. 11. 2018).
7. *Srednje strokovno izobraževanje. Interesne dejavnosti*. Dostopno na: <http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2004/programi/interesne/interesneSSI.htm> (1. 11. 2018).
8. Opatow, S., Gerson, J. in Woodside, S. (2010). From Moral Exclusion to Moral Inclusion: Theory of Teaching Peaces. *Peace Education*, (44) 4, 303-318.
9. Resman, M. (1999a). Razvojna vloga svetovalne službe. V: M. Resman, J. Bečaj, T. Bezić, G. Čačinovič Vogrinčič in J. Musek (ur.). *Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
10. Resman, M. (2007). Vzgojni koncept šole se uresničuje v oddelkih: zakaj svetovalno pozornost usmeriti v oddelek. *Sodobna pedagogika*, 58, posebna izdaja 2007, str. 122-139.
11. *Skozi oči begunca*. (b. l.). Dostopno na: <http://www.humanitas.si> (1. 10. 2018).
12. Šetinc Vernik, M. (2017). *Skozi oči begunca*. Prispevek predstavljen na Šoli za ravnatelje. Dostopno na: <http://solazaravnatelje.si> (1. 10. 2018).
13. Vogrinc, J. in Krek, J. (2012). *Delovanje svetovalne službe*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta. Dostopno na: http://pefprints.pef.uni-lj.si/1188/1/Vogrinc_Krek_Delovanje_svetovalne.pdf (25. 5. 2018).
14. *Živa knjižnica*. (b. l.) Dostopno na: <http://www.ziva-knjiznica.si> (1. 10. 2018).